

XI. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
Kolozsvár, 2008. május 23-24.

A marosvásárhelyi „Cifra Palota” kovácsoltvas munkái

szerző:

Oniga Erika

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Történelem és Filozófia Kar, Kolozsvár
Művészettörténet szak – III. évfolyam

témavezető:

Kovács Zsolt tanársegéd

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Történelem és Filozófia Kar, Kolozsvár
Művészettörténet Tanszék

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Bevezetés	3
Az épület története	4
Az épület díszítésének koncepciója	6
A lakatosok és a kovácsoltvas munkák a levéltári adatok és a korabeli sajtó tükrében	7
A kovácsoltvas munkák bemutatása	11
Következtetések	18
Levéltári források	19
Illusztrációk jegyzéke	19
Felhasznált irodalom	19
Függelék	20
I. Íratok a versenytárgyalásról	20
II. Képmelléklet	21

Bevezetés

Az alábbiakban bemutatandó tanulmány részét képezi annak a nagyobb lélegzetű kutatásnak, amely az alapanyagként vasat hasznosító, építészeti célú iparművészeti ágra irányul, kitekintve a tárgyalkotás legkülönbözőbb irányzataira is. Mivel a kovácsoltvas-művesség tárgyainak leggyakoribb alkalmazási területe a külső és belső építészet, elsősorban ezeket a fennmaradt emlékeket tanulmányozom, konkrét térbe és időbe ágyazva: Marosvásárhely 20. század eleji épületein. Az időrendi sorrendet tekintve a városháza („Cifra palota”) az első olyan középület Marosvásárhelyen, amelyre látványos kovácsoltvas díszítéseket terveztek és rendeltek. Erre magyarázatul szolgálhat az épület hivatása és a korban elterjedt stílusirányzat dekorativitás elvének előtérbe helyezése. Ebben a témában a szakirodalom igencsak hiányos, ezért vizsgálódásom elsősorban helyszíni kutatásra, levéltári iratokra, a korabeli sajtóra és régi képeslapokra alapszik. A kovácsoltvas-művesség történetének egyik kitűnő ismerője a magyarországi Perekházy Károly¹, aki az elmúlt évtizedekben több kötetet jelentetett meg. Vizsgálódásom szempontjából az ő munkássága a legmeghatározóbb.

¹ Perekházy Károly (1921-2000) a magyar művészettörténet kutatásának egyik legkiemelkedőbb alakja. Budapesten az I. kerület Ingatlankezelő Vállalat főmérnöke volt, majd a Fővárosi Ingatlankezelő Műszaki Vállalat (FIMŰV) műemléki osztályvezetője, később igazgató főmérnöke. 1979-től pedig főként a kovácsoltvas-művesség történetével foglalkozott. Több mint 250 írása jelent meg. Jelentősebb művei: *Magyarországi kovácsoltvas-művesség* (1982); enciklopédikus igényű megírt, összefoglaló munkája *Az európai kovácsoltvas-művesség története* (1984); *Stílus és technika a kovácsoltvas-művességben* (1986); *A Jungfer lakatos család mestersége-művészete* (1986); *Művészi kovácsoltvas munkák a Magyar Külkereskedelmi Bank székházán* (1998); Budapest, *Építészeti részletek kovácsoltvas fejezete* (1999).

Az a város, amelyet, az 1902-ben megválasztott polgármesterének, dr. Bernády Györgynek kivételes képessége, tervező merészsége emelt ki az elmaradottságból, a századforduló éveiben jelentéktelen, poros (sáros) vidéki város volt. Bernády átfogó városfejlesztő tevékenységének egyik legszebb bizonyítéka a szecesszió stílusjegyeit magán viselő városháza, melyet gyakran csak Cifra palotának hívtak – csodálva és kissé furcsállva – az akkori kispolgár. *„Annak idején nagy vihart kavart a Városháza építésének a gondolata is. Mert hogy minek kell egy ilyen kis fészeknek ilyen fényűző palota?”*² A mindennapoknak elő városi lakos nehezen értette meg az őt érintő változásokat. Értetlenül viszonyult nemcsak a palota építéséhez, hanem annak díszes jellegéhez is. Már javában folyt az építkezés, amikor 1906 őszén az újságok a arról írnak, hogy *„egy pár élettelen és lehetetlen alakú növényből kibújó virág egy divatos képet”*. Nem látják ebben a művészt.³ Ezzel szemben a kitűnő taktikusnak bizonyuló polgármester meggyőző érvekkel szolgált: *“Mi nem a mának építünk, a mi épületeink az eljövendő századokat, unokáink utódjait is kell szolgálják egykor!” A város rangjához méltóan, és időtálló, tartós építőanyagokból kell dolgozni. A Városháza méreteit védve így érvelt: ‘ A jövőendő még számtalan hivatalt hord méhében.’*⁴

Az épület története

Egykor a Deák-Ferenc és a Kör utca övezte, napjainkban pedig a Győzelem tér részét képezi az a területet ahová a fennállása óta többféle funkciót betöltő Cifra palota felépült. Az épület Városi Tanácsháznak készült, s ezt a hivatást töltötte be 55 éven át, míg 1962-ben pártszékháznak foglalták le. 1989 óta Maros Megye Közigazgatási Palotájaként működik (Prefektúra és Megyei Tanács).⁵

A városháza megépítésének a tervét először 1903-ban veti fel a polgármester. 1904 júliusában már költségvetési vitába is bonyolódik a tanács, míg 1905 február 23-án közzéteszik a tervpályázati hirdetményt. Ugyanez év májusában a 14 beérkezett pályamű közül a „Székház” jeligés, két budapesti műépítész közös alkotása nyeri el a kivitelezésre szóló megbízatást. Komor Marcell és Jakab Dezső megkapja a tanácstól a másik négy megvásárolt pályatervet, hogy ezek

² Marosi 1993, 22 o.

³ Székely Lapok, 1906 okt. 13.

⁴ Marosi 1993, 23-24 o.

⁵ Balás-Fodor 1996, 21 o.

felhasználásával készítsék el végleges terveket.⁶ Az építkezést 1906 nyarán kezdték el, s a következő év végén már beköltöztek az egyes hivatalok.

A palota építésével egyidőben a kovácsoltvas munkák is készültek. Annak érdekében, hogy könnyebben felismerhessük ezeknek a munkáknak a szerepét, díszítéseinek jellegét, fontossággal bír Flesch Adolf, városi főmérnök 1906. április elején a városházáról készített első műleírásnak az áttekintése. E leírásból kiderül, hogy Bernády és az őt támogató szakemberek kidolgoztak egy részletes, mindenre kiterjedő, leendő rendeltetéseket figyelembe vevő, a továbbfejlesztésre is lehetőséget adó koncepciót. Az épület alaprajza egyszerű U alakú, de a májusi tervek már egy zárt udvar köré csoportosuló épületet mutatnak, ezzel is igazolva az előbbieken említett továbbfejlesztési lehetőséget. A főmérnök kitér a főhomlokzat kiképzésére, a fő- és mellékkapuk létjogosultságára, *„az axiális főkapun a kocsin érkezők mehetnek be az előcsarnokba, míg a gyalogpublikum jobbról és balról léphet be, anélkül, hogy a kocsi közlekedés zavarhatná. A fővesztibül három kapuja külső és belső, hogy a külső légköri hőmérséklet a belső temperatüret ne befolyásolhassa”*. A továbbiakban ismerteti az épület szintjeit és átjárhatóságát. A *„magas pince”* a kevésbé látogatott helyiségeket (levéltár, portás, szolgálakások, rendőrség, fogda és az utóbbit felügyelők lakásai) foglalja magába, természetesen itt is gondoskodva a könnyű elérhetőségről a két oldalkapu létesítésével. A könnyű közlekedés mellett nagy hangsúlyt helyeznek a minél jobb nappali megvilágításra. A földszinten található az anyakönyvi és az adóhivatalhoz kapcsolódó helyiségek, a főkapitányság, a bejelentőhivatal, a kihágási osztály, továbbá a békéltető bíróság. Az első emeleten a nagyterem köré szerveződnek a polgármesteri, helyettes polgármesteri, főjegyzői, tanácsosi, orvosi szobák, tanácsterem, bizottsági ülésterem és az ezeket kiszolgáló helyiségek. A másodemeleti helyiségekhez *„karzatlépcső”* vezet, *„nehogy a drága fölépcsőt kelljen az építészeti hatás rovására is használni”*. Ezt az emeletet a később létesítendő hivataloknak szánták, innen nyílik a nagyterem karzata is, de a fő cél a művészi szempontok, az impozáns méretek érvényesítése volt. A városi főmérnök szót ejt a *„felette kívánatos...lehetőleg magas”* tűzörségi toronyról is.⁷

Az elmúlt fél évszázadban a történelmi viszontagságokból adódóan 1962-ben az épület *„önkényes restaurálására”* került sor, melynek során lényegesen megváltoztatták az középület ornamentikáját, eltávolítva bizonyos dekoratív elemeket. 1995-ben az épület felújítására került sor.⁸

⁶ Marosi 1993, 24-25 o.

⁷ MMÁL 9/77/számozatlan

⁸ Balás-Fodor, 21. o.

Az épület díszítésének koncepciója

Az 1867-es kiegyezés és az Osztrák-Magyar Monarchia létrejötte gazdasági fellendülést eredményezett, ami a művészetben is éreztette hatását. A magyar művészet is bekapcsolódott a 19-20 század fordulóján virágzó európai áramlatokba. A régi művészetek szabályaitól való elszakadás óhaja eredményezte a szecessziót. „*A szecesszió Magyarországon is szó szerinti értelemben kivonulás volt*”, ezen áramlat művészei új formakészletet, eredeti, egyéni ábrázolási módokat kerestek, a pogány és legendás hagyományokat őrző népművészethez fordultak, speciális magyar formanyelvet kialakítva. Főként azokat a motívumokat választották, amelyeket a népművészetben is szívesen alkalmaztak: a rózsát, a tulipánt, a pávát és az őzet.⁹ Ezt a nemzeti ornamentikát gazdagította és használta fel Lechner Ödön, a magyar szecessziós építészet európai rangú képviselője. Gyakorolta és tanította az ősi forrású elemekből megteremtett magyar építészetet, az ő keze alatt dolgozott a marosvásárhelyi városháza tervezőpárosa, Komor Marcell és Jakab Dezső is. A két tehetséges, művelt, újításokra nyitott szakember terveikben mesterük szellemiségét akarták megvalósítani.¹⁰ Teljes szívből vallották az „*őszinte, anyagszerű és korszerű építészet és az egységes nemzeti architektúra együttes megteremtésének eszméjét.*”¹¹ Belső meggyőződésük termékeny talajra lelt Marosvásárhelyen is. Elsősorban Bernády György fogékony az új eszmékre.

Az városháza tömegében historizáló vonásokat mutat¹², de díszítésében nagy jelentőséget kap a népművészeti motívumok használata. Jakab Dezső 1906-ban megjelent „*A tulipán jegyében*” című tanulmányában a következő képen látja a kialakult helyzetet: „*A tulipán jegyében egyesülni látszik a magyar intelligens közönség, csak azt veszi meg, amit a magyar iparos csinál, avagy ha nem magyar, hát legyen angol, francia, német, csak ne osztrák. (...) Gondoltak-e arra a vezetők, hogy ez [művészet szerk. megj.] az egyedüli hatalmas eszköz a tőke szegény országában a szellemi erővel, a művészettel belevinni a nemzetbe a magyar érzést. (...) Hiszen ez szól a szívhez, ezzel rokon minden magyar ember lelke. És ha ez lesz szeme előtt, ezt hallja folyton, beleszívja a szívébe, onnan azután nem vész el soha ...*”¹³ Jakab személetére nagyszerű bizonyíték a városháza díszítőelemeinek megtervezése és kivitelezése.

⁹ Gellér 2004, 30. o.

¹⁰ Várallyay 2006, 15 o.

¹¹ i.m. 16. o.

¹² i.m. 27. o.

¹³ i.m. 202-203. o.

A lakatosok és a kovácsoltvas munkák a levéltári adatok és a korabeli sajtó tükrében

Az 1900-as évek elején, Marosvásárhelyen megjelent napilapok hirdetései a hazai ipar és a helyi munka pártolására szólítják fel az olvasókat.¹⁴ Az is kiderül, hogy a kisváros polgárait érzékenyen érintette minden olyan eset, amikor idegen kivitelezőt kértek fel egy helyi munkára, vagy a tulajdonképpeni tárgyat nem a helyi kereskedőktől vásárolták meg. A nem mindennapi, összetett feladatnak számító városháza-építés során ennek értelmében Bernády döntése helyénvalónak bizonyult: ugyanis egyik döntő érve a városi tanács előtt az volt, hogy helyi szakemberek kapják a megbízást. Ez így is történt.

A városháza építkezésére és berendezésére kiirt versenytárgyalási hirdetés, a beérkezett ajánlatok és ennek eredménye jól nyomon követhető a Maros Megyei Állami Levéltárban őrzött gazdag iratanyag alapján. A városi tanács 1906. június 23-án tartott ülésén szögezte le a nyilvános versenytárgyalási hirdetést a 450 ezer korona költségvetésű tanácsház felépítéséhez szükséges föld-, kőműves-, elhelyező-, ács-, cserépfedő-, kőfaragó-, bádogos-, asztalos-, lakatos-, mázó-, fa és vas redőny, szobafestő-, szobrász- (égetett majolika és üvegmozaik), burkoló-, vas-, üveges munkákra. Az érintettek a versenytárgyalási hirdetésről elsősorban a sajtóból értesülhettek. A városi tanács nem csak helyi lapokban tette közzé, hanem más városok újságjainak a hasábjain is olvasható volt. Marosvásárhelyen megjelent a „*Székely Ellenzék*”-ben, a „*Székely lapok*”-ban, az „*Egyetértés*”-ben. Kolozsváron az „*Újság*” közölte a felhívást, míg Budapesten a „*Vállalkozók lapja*”, a „*Vállalkozók közlönye*”, az „*Építő ipar*” és „*A Magyar Mérnök és Ipari Egylet Heti Közlönye*.”¹⁵

A pályázási lehetőség különféle feltételei mellett az ajánlattevők feladatköre egyszerűnek bizonyult. A benyújtott ajánlatnak tartalmaznia kellett az ajánlati összeg 5 %-nak megfelelő „*bánatpénz*” letételét igazoló nyugtát, egy kitöltött költségvetési és egy szerződési mintát, illetve egy *Általános- és különleges építési feltételt*. Ez utóbbi iratokat a városi mérnöki hivatalban vásárolhatták meg a műszaki műveletekre vonatkozó tervekkel és a magyarázó rajzokkal együtt. A leadási határidőt ugyanazon év július 21-ére szögezték le. Így az ajánlattevőknek szinte egy hónap állt rendelkezésükre, hogy az ajánlatukat átgondolják és összeállítsák. Az *Általános- és különleges építési feltételek* minden egyes munkanemhez fontos és alapos kitételeket írt elő,

¹⁴ Erre a megállapításra az „*Egyetértés*”, a „*Székely Lapok*” és a „*Székely Ellenzék*”, Marosvásárhelyi napilapok 1906-os évfolyamának hirdetései, kereskedelmi cikkek kínálatai vezettek.

¹⁵ MMÁL 9/77/számozatlan

magába foglalva a szakemberek köteleességét, a megrendelt tárgyak minőségét, precizitását, anyagát. A lakatosoknak a következő különleges feltételeknek kellett eleget tenniük:

1. §. *Vállalkozó kötelezi magát az előforduló összes lakatos munkákat, azok összeállítását, továbbá a készítményeknek az építési tárgyhozi szállítását, elhelyezését és felszerelését, valamint a lerakáshoz szükséges segédkezelést, minden szükséges utánmunkákat az építés vezetőjétől vett felszólítás után azonnal megkezdeni s azokat akként folytatni, hogy az épület a meghatározott időben rendeltetésének átadathassék.*

2. §. *Köteles az összes vas- és vasalási munkákat az általa benyújtott és az építés vezetője által elfogadott szerződészerű mintadarabok szerint elkészíttetni. A pótmunkákért, melyek azokon az elvállalt kezességi határidőben tételnek, vállalkozó semmiféle külön megtérítést nem kap.*

3. §. *Minden suly szerint szállított vastárgyakról köteles a vállalkozó az építés vezetőjének szállítási jegyzéket átadni, a melyen a beszállított lakatos munkák suly szerint kitüntetendők. A szállított tárgyak az építés vezetője által a helyszínen utánmértetnek, a jegyzékek a jegyzékek igazoltnak s a jegyzék tartalma az építési naplóban kitüntettetik.*

4. §. *Kötelezi magát vállalkozó annyi legényt az elvállalt munkánál foglalkoztatni, a hányat a tényleges munkák kivitele igényel s a hánynak alkalmazását az építés vezetője követeli.*

5. §. *Az összes lakatos munkákhoz tartozik vállalkozó egészen ép. Hibanélküli s a részletes előmértet és költségvetésnek megfelelő vasanyagot használni. Rosz anyagból készült darabokat, vagy olyanokat, melyek nem a legnagyobb szorgalommal, egyöntetűséggel precisióval s szilárdsággal készülvék, vállalkozó az építés vezetőjének ebbéli felszólítására tartozik azonnal elmozdítani s a czélnak megfelelőkkel pótolni.*

6. §. *A hengerelt vastartók a tényleges suly szerint fognak fizettetni, ha azonban a tényleges suly a költségvetés által megállapított sulyon felül 3%-nál többet tesz ki, a 3 %-on tuli díjtöbblet nem fog díjaztatni.*

7. §. *A vastartók minium olajfestékkel alapmázolva szállítandók s mindegyikére jegye, hosszúsága és magassága olvashatóan rá festendő.*

8. §. *A lépcső és folyósókoriátok föllállítása és elhelyezésére szükséges lyukak gondos furása és ólommal való beöntése vállalkozó által eszközlendő.*

9. §. *Köteles vállalkozó az asztalos munkák vállalkozója által készített mintaablakokat és ajtókat a már előzetesen bemutatott vasalási minták szerint teljesen készen felvasalni.*

10. §. Kész és az építkezésen tényleg elhelyezett lakatos készítményekért vákkalkozó időszakonként az általános feltételek 25. §-ában körülírt módozat mellett részletfizetéseket vehet igénybe.

*A vasalási munkák asztalos által erősítendőik fel.*¹⁶

A minta és a magyarázó rajzokból sajnos kevés maradt fent. A lakatos munkára vonatkozó részletrajzokat nem is ismerjük. Ezzel szemben az épületre vonatkozó részletes terveken berajzolt kovácsoltvas díszítések megegyeznek az általunk megfigyelhető részletekkel. A lakatos munkák megrendelésére, szerepére és milyenségére az árjegyzékkel kitöltött költségvetési mintában találunk utalásokat. Ennek a listának nyolcadik fejezete az asztalos, lakatos és mázoló munkálatokhoz szükséges tárgyakat tartalmazza, külön taglalva az alagsor, a földszint, az első és a második emeletnek igényeit. A mindenre kiterjedő figyelmességre utal, hogy az említett fejezet első oldalán ismét a kivitelezés pontosítására törekedtek. Elsőként megjegyzik, hogy minden egyes munka rajz szerint készül, a vastárgyakat előbb „igazi” miniummal kell bevonni, majd kétszer mázolni a megadott színekben. Az asztalos munka vasalását csak azután szerelhetők fel, miután bemutatták és jóváhagyták. A tölgyfa díszajtók vasalása *díszes* rajz szerint készült.¹⁷

Ezeknek az alapkövetelményeknek és igényeknek ismeretében többen jelölték magukat a feladat elvállalására.

Az ajánlatokról az 1906. július 21-én, Bernády György elnöklete alatt tartott ülés jegyzőkönyvéből értesülünk. A tanácskozáson a kiírt versenytárgyalási hirdetmény alapján, szabályszerű időben beérkezett 21 írásbeli, zárt pályázatot bontottak fel, a beérkezés sorrendjében.¹⁸ A *Székely Lapok* július 22-i száma *A városi tanácsház pályázata* címen jelentetett meg egy cikket. Arról tudósít, hogy a végleges eredményt még nem lehet tudni, mert a költségvetések utánaszámítása van folyamatban, de az összmunkára tett ajánlatok közül ifj. Csiszár Lajos ajánlata mutatkozik a legolcsóbbnak. Mivel a különböző munkanemek ajánlatai között sem remélhető olcsóbb munkaerő kínálat, ezért a tanács a közgyűlésre bízta, annak megszavazását, hogy „*melyik vállalatnak*” ítélik oda a munkálatokat. Az írás személyes megjegyzésekkel zárul, amelyben a hírlapíró felhívja a törvényhatósági bizottság figyelmét, hogy ne járuljon hozzá az eredeti terv módosításához és a többletmunkát csak jóváhagyás után

¹⁶ MMÁL 9/67/107-108.

¹⁷ MMÁL 9/67/59.

¹⁸ MMÁL 9/77/számozatlan

engedélyezze. Végül pedig azt kéri, hogy kötelezzék a vállalkozót, hogy azokat a munkanemeket, amelyeket a helyi iparosok előállíthatnak, bocsássa az ő rendelkezésükre.¹⁹

Július 24-re keltezett kimutatás a versenytárgyalásra beérkezett, felülvizsgált ajánlatokat terjeszti a tanács elé. Az összevállalkozásra beérkezett négy ajánlat²⁰ közül ifj. Csiszár Lajos építőmester ajánlata, 444 586 Korona 42 fillér vállalati összege volt a legolcsóbb. A lakatosmunkára külön ajánlatot tett három helybéli lakatosmester: Pap Zsigmond és Koós Viktor társvállalkozók (16 640 K vállalati összeggel), Panajoth Albert (11 800 K v. ö.) továbbá Mestitz Mihály és Fiai cég, az asztalos, lakatos és mázoló munkát együttesen 56 444 K 20 fillérért – vállalta el (ugyanazon az áron, mint ifj. Csiszár Lajos). Mivel a ifj. Csiszár Lajos ajánlata volt a legelőnyösebb, a főmérnök őt javasolja a tanácsház építésének a megbízására.²¹

Még aznap a városi tanács megkötötte a szerződést ifj. Csiszár Lajossal. A szerződő felek közös megállapodása alapján az egyezményt az utolsó oldalon kiegészítették azzal, hogy a vállalkozó bizonyos tárgyakat, díszítéseket meghatározott cégektől szerezzen be. Végül pedig azon ajánlatot tevő személyek nevét sorolták fel, akik az egyes munkanemek kivitelezését nyerték el. A lakatos munkával Panajoth Albertet bízták meg.

Július 26-án az újságok már továbbították a megbízásokra vonatkozó híreket. A cikk leszögezi, hogy ha ez mind megvalósul, elégtételül fog szolgálni, abban a tekintetben, hogy igenis, a városban vannak olyan szakképzett iparosok, akik *„munkájukkal megállják a versenyt bármely város iparosaival szemben s kielégítik a legkényelmesebb igényeket.”*²²

¹⁹ Székely Lapok, 1906. július 22.

²⁰ Grünwald testvérek (Budapestről), 482718 K(orona) 16 f(illér) vállalati összeg, A Marosvásárhelyi Ipari Hitelszövetkezet (az összmunkára tett ajánlatot, kivéve a mázoló, a vasműves, a majolika, az üvegmozaik munkákat) 425 499 K 78 f., Fejér Lajos (Budapestről, összmunkára tett ajánlatot, kivéve a burkolati munkát) 493 837 K, 85 f.

²¹ MMÁL 9/77/számozatlan

²² Székely Lapok, 1906. július 26.

A kovácsoltvas munkák bemutatása

A előző fejezetben a költségvetési mintáról kiderült, hogy a megrendelt kovácsoltvas tárgyak rendszerezett képét alkotják, néhol még a díszítésre minőségére is kitérnek valamint a tárgy méreteire. Ennek az iratnak az ismeretében a helyszíni kutatás alatt sikerült egy részletesebb betekintést nyerni a lakatos munkák megmaradt emlékeiről.

Az európai kovácsoltvas-művesség története című könyvében Perekó Károly a kovácsoltvas tárgyakat funkciójuk²³ szerint tárgyalta az anyag áttekinthetősége miatt.²⁴ Lehetőségeinknek megfelelően egy hasonló eljárást alkalmazva, Rácsok, Vasajtók, Sarkok, kilincsek, illetve Elpusztult kovácsoltvas munkák szerint csoportosítva mutatnánk be a tárgyakat. Kimarad a minden olyan lakatos munka, amelynek művészi elmarad a kivitelezéskor alkalmakor. Gondolunk itt például a védelmi szerepet betöltő, egyszerű vasajtókra, melyeket az alagsorba vagy a padlásra rendeltek meg.

Rácsok

A rácsok alfejezetébe elsősorban helyet kaptak az ajtó és ablakokon megjelenő rácsozatok és a korlátokat.

A költségvetési lista „VIII. Asztalos, lakatos, mázoló munka” című fejezetében a földszintre vonatkozó megrendelés 67-es tétele a következőket tartalmazza: „1 db. Bejárati kapu félkörű felülvilágítóval 2.00/4.00 mérettel díszes kovácsolt vasrács betéttel, sarkokkal, kilincsekkel, kovácsolt vas felülvilágító ráccsal külső belső tölgyfa borítással rajz szerint fő bejárat szobrásmunkával magyarosan díszítve félkörű záródással gerébtokban.”²⁵

A bejárati kapu lunettájába (1. kép.) elhelyezett felülvilágító rács legyezőmotívumot mutat. Az öt félköríves szerkezetet öt, sugarasan haladó szívsor egyenlő részekre oszt. Ezeket szintén egy – egy, az előbbinél kisebb szívsor tagolja. A kör központi részéből kiinduló, ritmikusan váltakozó füzérek elemei fokozatosan növekednek. Az így létrejött formáció kötással kapcsolódik a félkörív központi részéhez és a zárópánthoz.

Ugyanezen fejezet 69-es pontjában olvashatjuk a következőket: „2 db. Nagy világítóablak külső belső tölgyfa borítással a kapuhoz hasonló kiképzéssel csak külső 6 szárnyú díszes kovácsolt vas ráccsal rajz szerinti 2.00/3.00 mérettel, félkörű záródással.”²⁶

²³ Ajtópántok, Vasajtók, Rácsok, Kútházak, Berendezési, felszerelési és használati tárgyak szerint csoportosította.

²⁴ Perekó 1984, 7. o.

²⁵ MMÁL 9/67/60.

²⁶ MMÁL 9/67/65.

A főkapu két oldalán elhelyezett két nagy világítóablak (2. kép.) megegyező rácsozattal díszített. A rács a már előző korokban klasszikussá vált szerkezetet mutatja: a hangsúlyozottan függőleges tagolást két vízszintes sík töri meg, ezeket szegecsekkel rögzített vaspántok határolják. A rácsozat fő díszítőeleme a tulipán (3. kép.), amely a domborítás technikája révén emelkedik ki a síkból. Az alsó két motívumsor formái (a tulipán és a stilizált rombusz) fentebb váltakozva jelennek meg. A négyzet keresztmetszetű pálcákat tulipán, míg a szélesebb szálakat kettős kötéssel hozzáillesztett stilizált, sarkaikon legörbített félrombuszok díszítik. A rács plaszticitását fokozza a felső síkot határoló pántok és a két széles rúd metszési pontjában lévő rozetták, és a rajtuk végigfutó dúcok.

Az 58-as pontban „42 drb. külső, belső befelé nyíló 6 szárnyú ablak rézfelszereléssel az utcai oldalon kovácsoltvas ráccsal ablakdonkával kötött tokból 1.00/1.70 m egyenes zárással.”²⁷ megrendelés szerepelt az alagsor számára. Az ablakrácsok szokatlan egyszerűsége valószínű összefügg a rendeletesükkel és nagy számukkal (4. kép.). Céljuk inkább a védelem, mintsem a díszítés volt. Mégis ezek az ablakrácsok, ha kevésbé is, de magukon viselik az ornamentika általános elemeit. Hat négyzet keresztmetszetű, függőlegesen elhelyezett vaspálcát öt vaspánt fog át vízszintesen. Ezek találkozási pontját egy-egy egyszerű rozetta ékesíti, mely körül négy, szív alakra formált vascsíkból virág alakul ki, keskeny pántokkal rögzítve a pálcákhoz (5. kép.). Ezek csak a rácsozat belső 12 pontján láthatók, a szélső pálcákon és pántokon minden befelé néző sarkában egy-egy gömböcske (bimbó?) bújik meg, mintegy keretbe foglalva a virágokat.

A földszintre vonatkozó megrendelés 67-es tétele a következőket tartalmazza: „1 drb. Bejárati kapu félkörű felülvilágítóval 2.00/4.00 mérettel díszes kovácsolt vasrács betéttel, sarkokkal, kilincsekkel, kovácsolt vas felülvilágító ráccsal külső belső tölgyfa borítással rajz szerint fő bejárat szobrászmunkával magyarosan díszítve félkörű záródással gerébtokban.” A két mellékkapu megrendelése a 67., 68-as pontokban követhető nyomon: „2 drb. oldalbejárati hasonló kiképzésű kétszárnyú ajtó gerébtokban. 1.30/2.70 mérettel.”²⁸ Az idézett szövegből is kiderül, hogy a főkapu és a mellékkapuk kovácsoltvasrácsát azonos kiképzésben rendelték meg (6. kép.). Ennek alapján hat (2x3) egyforma rácsozatot láthatunk az épület három oldalának bejáratain. A tölgyfa borítású ajtószárny hosszanti elrendezésű nyílása összetett ívű. A négyzet keresztmetszetű pálcák által alkotott háló, elemei egységes dekorációt hoznak létre. A két szélső, keskenyebb, stilizált rombuszok mintázatával kitöltött sáv, közrezárja a népművészet kedvelt motívumát, a szívmotívumot tartalmazó kiemelt részt. Ez pontosan illusztrálja a Magyar Néprajzi

²⁷ MMÁL 9/67/64.

²⁸ MMÁL 9/67/65.

Lexikonban leírt meghatározást, mely szerint mind Európában, mind Magyarországon gyakran alkalmazott díszítőmotívum a szív, amely „virágtő és indadisz járuléka, egyrészt ezek alján, mintegy tő vagy edény szerepben, másrészt egyes ágak végén, levél vagy bimbó gyanánt.”²⁹
„2 drb. oldalbejárati kapu valamely egyszerűbb kiképzéssel mint fő bejárati különben ugyanúgy kiképezve félkörű felülvilágítóval, kétszárnyú ajtókkal 1.50/2.50 mérettel gerébtokban.” Ez áll a költségvetési lista 70. tételében. Annak ellenére, hogy nem pontosan az előírás szerint készült el a két oldalkapu, mégsem veszítettek semmit művészi értékükből. A tételben kért félköríves felülvilágító helyett az ajtószárnyak lettek félköríves lezárásúak. Feltehető, hogy ezzel magyarázható a fő és mellékkapuk hasonló, de nem azonos alakú ajtóbetéte és az ehhez alkalmazkodó rácsozat (2x2 db.). A szintén négyzetes pálcákból létrehozott négyzetes rács már veszít hangsúlyozott szerepéből, lényegesen kisebb helyet foglal el (7. kép.). Nyolc stilizált geometriai forma (rombusz és sarkára állított négyzet) kíséri a „virágtőmotívumot”³⁰, amelyet tetszetősen emel ki a pánt. A többnyire részarányos elrendezésű, középtengelyre felépített, szív-alakú tartóedényből kiinduló virágtő öt ágra bomlik, melyek végén ott a már megismert szív-motívum. A gazdag levélzet mozgalmassága feloldja a rács merevségét.

A 90-es tétel a következő megrendelést kéri: „12 fm II. emeleti melléklépcső rács pántokkal fokokba erősítve, gyalult és fényes profilos kemény fa karfával, a sarkokon csinos erős oszlopokkal díszesebb kezdő oszloppal rajz szerinti kovácsolt vasból (12 drb.)”³¹

A melléklépcső az első emeletről vezet fel a másodikra. A lépcsőkorlát magyarázó rajzát sajnos nem ismerjük. A díszesebbnek megrendelt kezdőoszlop a lépcső első fokán kezdődik: az ovális, mindkét oldalon domborított rozettát csigás vonalvezetés övezi, amelynek folytatása a korlát első szálához kapcsolt egyszerű figurális ábrázolásban végződik. (8. kép.) Ha ez valóban a megrendelt rajz szerint készült, akkor Komor Marcell és Jakab Dezső által tervezett lépcsőkorlátok egyik kezdetleges változatával találkozunk, hiszen pár év elteltével a szabadkai városháza (terv: 1906-1907)³² és a marosvásárhelyi Kultúrpalota (terv: 1908-1911) – egykori cukrászdájának – kovácsoltvas lépcsőkorlátjainak³³ kezdő oszlopai egy hasonló, de sokkal összetettebb állatfigurát ábrázolnak. Időben visszamenve Baumgarten Sándor és Herczegh Zsigmond (Lechner Ödön közvetlen követői) terve alapján 1899-1904 között épült³⁴ budapesti Vakok Intézetének

²⁹ <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-103.html>

³⁰ <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-1390.html>

³¹ MMÁL 9/67/67.

³² Magyarázó ábrák a szabadkai várasháza lakatos munkáihoz. (Várallyay 2006, 120 o.)

³³ A Kultúrpalotában helyszíni kutatás alkalmával megfigyelt díszítés.

³⁴ Gerle-Lugosi 1999, 36 o.

lépcsőházi korlátja sárkányt és kakast keresztező kovácsoltvas lényel indul.³⁵ Eddig ismeretlen adatok hiányában megválaszolatlan kérdésnek tarthatjuk számon, hogy marosvásárhelyi városházában a melléklépcső szerepe miatt nem kapott díszesebb megoldást vagy más okok indokolják.

A tulajdonképpeni lépcsőkorlát két hasonló korlátszál ritmusszerű váltakozásából épül fel. Indításukban és végződésükben ugyanaz az elképzelés érvényesül: laposvasból kialakított, áttört szirmú virágot (9. kép.), az indítórészhez hasonlóan négyzet keresztmetszetű pálcá öleli körbe, amely szintén laposvassá kovácsolt taréjhoz hasonló díszben zárul. Minden második szál a lépcsőfok profiljának aljáig ér le, míg az azt követő kisebb csak a lépcsőfok felső szintjéig. Ez utóbbi kialakítása kissé Mindenik pálcához indaszerű nyúlvány van hozzáerősítve, amelyik a következő pálcát öleli magához. Ez megoldás jól illeszkedik a kialakított formákhoz ugyanakkor oldja a vas merevségét. A második emeleten a korlát apró változást mutat. Mivel vízszintes elhelyezésére is szükség volt, a rövidebb szálak a leírt végződésben készültek el, a hosszabb cementbe mélyülnek (10. kép.).

Az épület főhomlokzatának középtengelyében a hangsúlyosan előreugró rész első emeleti szintjén egy nyitott terasz nyert elhelyezést. A tanácsterem két kijáratán lehet megközelíteni az erkélyt, melynek előreugró része alá a főbejárathoz kapcsolt kocsifelhajtó került. Ide „18 fm díszes kovácsolt vas rács a főhomlokzat erkélyeihez díszes kivitelben.”³⁶ – kérték a tervezők.

A 18 folyóméter kovácsoltvasrács díszítésileg megoszlik. A kocsifelhajtó fölött faragott kőből készült a korlát s csak egy keskeny vasrács halad végig a tetején, néhol megszakítással. A sarkaikon legörbített, stilizált négyzeteket egymással párhuzamosan haladó két lapos vascsík köt össze. Ezáltal kialakult mezőket egy-egy lapos vascsíkból formált kör tölti ki. A körök közé hasonló típusú vasból készült, végeiken visszahajlított tulipánok ékelődnek. Ez a típus remek példája annak, hogy a szecesszió hogyan alkalmazza egyidőben a geometriai formákat és a növényi motívumokat (11. kép.). Az erkély valódi mellvédje kissé bonyolultabb elgondolást mutat (12 -13. kép.). Egy részletes tervrajz alapján ismerjük ennek a rácsnak a rajzát. Négyzet keresztmetszetű pálcák függőlegesen tagolják a rácsot. A pálcák közti alsó részek üres térben szintén sarkaikon legörbített, oldalait befele hajlított négyzetek kaptak helyet, de felső végeik nem kapcsolódnak össze, hanem befele tekerednek. Ebbe a négyzetben hegesztés útján ovális formák illeszkednek. Az alakzatokat vasból formált gömböcskék teszik telté. A négyzetek négy sarka kötéssel kapcsolódik a függőleges pálcákhoz. Az így összefűzött alakzatok elliptikus és

³⁵ i.m. 40-41o.

³⁶ MMÁL 9/67/67.

tulipán formák váltakozását képezték, a pálcák mintha a tulipánból nőttek volna ki, szárrá alakulnak, mindkét oldalára három-három levél társul. Majd a három részre szakadó szál azon a szinten hullámosan fut végig. Fentebb ismét eloszlik a szál, de már csak két részre, ami szintén hullámosan megy végig, a korlát tetejét zárva le. A felső íves vonal mélységeiben és magasságaiban gömböcskék kaptak helyet. A két ívesen vonuló vonal között minden egyes részbe szívek kerültek. A szív belső csücskébe gömböcske került, alsó felére egy kört hegesztettek, amelyben egy lapos vasból formált, fordított szívet helyeztek el.

A toronyba szükséges, megmunkáltabb rácsot a 93. tételben fogalmazták meg: „16 fm kovácsolt vasrács fac. A toronyban díszes erős kivitelben rajz szerint.”³⁷ A négyszögű torony legfelső szintjét minden oldalról háromszor hármás, faragott kőoszlopok tagolják. Az oszlopokat tartó falakat minden oldalon két-két kovácsolt vasrács töri meg (14. kép.). Ezek a munkák inkább a tömörség feloldásáért, mintsem a védelem szerepéért kerültek oda. Az épületre vonatkozó részletes terveken jól látható a torony vasrácsinak az elképzelése. A rajznak megfelelően mindenik rács hét szál tulipán összekötéséből kell felépülni. A kivitelezett lakatosmunkák pontosan megfelelnek ennek az elvárásnak. A korlát tartó elemei a két-két párhuzamosan futó vaspánt, melyek közé hét függőleges, laposvasból készült, egyszerű tulipán alakban végződő erkélyszál ékelődik. Ezeket középrészen, mint a fent leírt erkélyrácsoknál stilizált négyzet helyezkedik el, két oldalról a szálakhoz kötve.

A toronyból lefele haladva egy nagyon egyszerű vaskorlát kíséri a lépcsőt. A vaspántok és a függőleges pálcák találkozásánál levő szegecselést kis rozettává alakították.

Annak ellenére, hogy a költségvetési mintában nem szerepel, technikáját tekintve pedig az öntöttvas tárgyak kategóriájába sorolható, mégis fontos megemlíteni a toronyban lévő körlépcsőt. 1907. szeptember 10-ére datált tervrajz a toronyház vas csigalépcsőjét ábrázolja. Az általunk eddig ismert levéltári iratok nem utalnak erre a darabra, ezért lehetséges, hogy később rendelték meg, hisz a források szerint azon év őszén már beköltöztek az egyes hivatalok a középületbe. Valószínű, hogy a torony berendezését későbbre halasztották. Nem tudjuk honnan rendelhették meg, de az 1911-ben kiadott *Szentkeresztbánya vasöntöde és szerhámorárgyár képes árjegyzéke*³⁸, a vasgyárban előállított tárgyakról készült katalógus 32. oldalán gazdag kínálat tárul elénk, folyosó-, sírkerítés-, és erkélyszálak vásárlásában (16. kép.). A 38. oldalon csigalépcsőt ajánlanak (17. kép.), teljesen felszerelve, vagy csak alkatrészenként. Összehasonlítva a katalógus kínálatát a városháza tornyának körlépcsőjével (18. kép.), elképzelhető, hogy a

³⁷ MMÁL 9/67/67.

³⁸ <http://mek.oszk.hu/04700/04720/04720.pdf>

lépcsőt onnan rendelték meg. Igaz ugyan, hogy a katalógus a városháza építésnél később jelent meg, de az eladási feltételekben kijelentik, hogy „*Jelen árjegyzékünk által minden korábbi hatályon kívül helyeztetik.*” Ennek alapján nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy a vasgyárban már korábban készítettek ilyen jellegű tárgyakat.

Vasajtó

Pereházy Károly szerint a szecesszió vasművességében kitüntetett szerepet és rangot kap a vasajtó.³⁹ E kijelentését igazolja a városháza tornyának bejárati ajtaja. „*1 drb. torony bejárati vasajtó félkörű záródással díszes kovácsoltvas díszítésekkel csinos pántokkal rajz szerinti kivitelben, 1.00/2.00 mérettel.*”⁴⁰

Fő motívumát a rozetta különböző ábrázolásai alkotják. Rácsozatot imitáló „csinos pántok” keretezik az ajtót (19. kép.). A nagyfejű szegekkel rögzített vaspántok alkotta négyzetes mezőket rozetta töri át. A kapu felső negyede látszólagos lunetta kiképzésű. A félkörív pántjai tulipán alakú meghosszabbításban nyúlnak a belső félkörívbe, ezt a részt szívalakból kiinduló legyezőmotívum töri át. A vasajtó egy másik figyelemreméltó pontja egy négyzetes mezőben kidomborított rozetta, melynek felső részén található az ugyancsak domborítás technikájával készült, csigavonalból induló, stilizált levélben végződő kilincs (20. kép.).

Sarkok, kilincsek

Az épület ajtóinak vasalásai két, egymástól eltérő típust mutatnak. Az egyik a fő-, illetve mellékbejáratokra és hasonló fontosságú ajtókra készültek (21. kép.) , míg a másik a tanácsteremből az erkélyre nyíló két tölgyfaajtón található. Az első csoport ornamentikája szervesen kapcsolódik az ajtó kovácsoltvas rácsának⁴¹ motívumaihoz, a sarkok kialakítása is a tőből indított szárra épül (22. kép.). A tanácsterem tölgyfa ajtóinak vasalásai a lakatosmester szakmabeli jártasságáról tanúskodnak. Összehasonlítva a fent bemutatott munkákkal egy színvonalasabb és technikailag jártasabb kéz munkájának eredményét láthatjuk. Konkrét magyarázat hiányában ismét a feltételezésekre vagyunk utalva. A díszes munkák részét képezhetik a szecesszióban divatosá vált enteriőrtervezésnek is. Ennek hatására a szecesszió

³⁹ Pereházy 1984, 293. o.

⁴⁰ MMÁL 9/67/66.

⁴¹ Csak a külső ajtókon található rács.

arculatú bérpaloták, középületek magas színvonalú kialakítására törekedtek, különösen az épület reprezentatív termének tervezésében és kivitelezésében. Elterjedté váltak az olyan vállalkozások, akik ezeknek a feltételeknek tettek eleget. Budapesten ilyen például a Bécsből áttelepedett Schmidt Miksa bútorgyárának jelentős lerakata. Az üvegműhelyek közül Róth Miksa üvegfestészeti intézete volt a legjelentősebb, szinte minden nagy középület üvegfestményeinek tervezése és kivitelezése a műhely nevéhez fűződik.⁴² Ettől kevésbé tér el a marosvásárhelyi városházának esete. A körülményekhez alkalmazkodva a legjobb helyi szakemberekre bízzák a munkálatokat, de az üvegfestményeket már budapesti műhelyből rendelik. Nem kizárt annak a lehetősége a sem, hogy a tanácsterem ajtain levő kovácsoltvas díszítéseket egy második lakatos nevéhez kössük. Érdeemes megemlíteni, hogy az erkélyre nyíló két ajtó megrendelése nem szerepel a költségvetési mintában, de anyagukat és szobrászmunkájukat tekintve nem mutat nagy eltérést a terem (megrendelt) bejárat ajtójától.

Ez utóbbi ajtó külső és belső oldalára is egy-egy díszes, növényi ornamentikát utánzó, poncolt zár került (24. kép.). Domborítás technikájával kovácsolt kilincse egy rozettába van helyezve. A két másik ajtó vasalása megegyezik, magyaros díszítést követ. Sarkozásánál három helyen erősítették a tokhoz, az alsó és a felső díszítések ismétlődnek: töből induló, S-alakú tengelyben folytatódó motívum egy megmunkált, díszes tulipánban végződik, poncolt, hasított és domborított kivitelben (25. kép.). A tő kialakításának ismétlése kettőzödik meg az ajtó középső sarkozásánál (26. kép.). A kilincs díszítése faragott (27. kép.), amely a művészi kovácsolás magas fokát mutatja.⁴³ Ilyen minőségű kilincsekkel az épületen csak itt találkozunk, de pár évvel később a Kultúrpalota egyes ajtóin ugyanilyenek jelennek meg. Tehát egyelőre nyitott kérdés marad, hogy a városháza legszebb kovácsoltvas munkáinak valóban Panajoth Albert a kivitelezője illetve, hogy időben mikor készülhettek el.

Elpusztult kovácsoltvas munkák

Az lakatos munkák 95. tétele: „1 drb. zászlótartó az erkélyhez erősítve kovácsolt vasból rajz szerint.”⁴⁴ Sajnos az idők folyamán ezt eltávolították, meglétéről nincs pontos tudomásunk. Létezését és formáját az épület tervrajza és régi képeslapok őrzik.

⁴² Gellér 2004, 118-120.

⁴³ Perekházy 1986, 24. o.

⁴⁴ MMÁL 9/67/67.

Következtetések

Mind Bernády mind az őt támogató tanácsstagok és a palota építésének tervét elfogadó polgárok meglelégedéssel nyugtázták, hogy számottevő anyagi ráfordításaik a helyi ipar fellendülését adta cserébe, a helybéli szakemberek foglalkoztatásával. A nemzeti ornamentika jegyében díszített épület egységes arculatához hozzájárul a dekoratív, népies motívumokat imitáló kovácsoltvas munkák szép száma is.

Összességében pedig az anyagi és szellemi erőfeszítés egy nagyszerű látványt nyújtó szecessziós palota létrejöttét eredményezte, amely a messzi távolból idevonzza a szecesszió építészeti megoldásai iránt érdeklődőket.

Levéltári források

Maros Megyei Állami Levéltár (MMÁL), Marosvásárhely Polgármesteri Hivatalának Építési Iratai. Városháza: 9-es fond, 67-77-es mappák.

Korabeli sajtó

Székely Lapok(1906–1907-es évfolyamok)

Székely Ellenzék (1906-os évfolyam)

Illusztrációk jegyzéke, forrása

Maros Megyei Állami Levéltár (MMÁL), Marosvásárhely Polgármesteri Hivatalának Építési Iratai. Városháza: 9-es fond mappák (számmal jelölt képek)

Csepreghy András-Csepreghy Henrik: *Üdvözlét Marosvásárhelyről.* Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2002. (számmal jelölt képek)

Plájás István (.... számmal jelölt képek)

Szerző (.....)

Felhasznált irodalom

Fodor-Balás 1996: Fodor Sándor (S.)- Balás Árpád: *Marosvásárhelyi útikalauz.*

Marosvásárhely, Impress Kiadó, 1996.

Gellér 2004: Gellér Katalin: *A magyar szecesszió.* Corvina Kiadó, Budapest, 2004.

Gerle-Lugosi 1999: Gerle-Lugosi 1999: Gerle János-Lugosi Lugo László: *A szecesszió Budapesten.* Magyar Könyvklub, Budapest, 1999.

Marosi 1993: Marosi Barna: *Bernády György városa.* Marosvásárhely, 1993.

Pereházy 1984: Pereházy Károly: *Az európai kovácsoltvas-művesség története.* Képzőművészeti Alap. Kiadóváll., 1984.

Pereházy 1986: Pereházy Károly: *Stilus és technika a kovácsoltvas-művességben.* Bp., Műszaki Könyvkiadó, 1986.

Várallyay 2006: Várallyay Réka: *Komor Marcell Jakab Dezső.* Budapest, Holnap Kiadó, 2006.

Függelék

I. Íratok a versenytárgyalásról

I./1. melléklet

MMÁL 9/77/számozatlan.

Mestitz Mihály és Fiai vállalkozó ajánlata (Marosvásárhely, 1906. július 21.)

Maros-Vásárhely szab. kir. város közönsége által építendő Tanácsház VIII. Asztalos,- lakatos,- mázoló IX. Fa,- és vászonredőny XIII. Fapadozati,- és XV. Üvegező munkára. Alulírottak kijelentve miszerint a terveket költségvetéseket és föltételeket ismerjük és azokat magunkra nézve kötelezőknek valljuk, hajlandók vagyunk, mellékelt költségvetésben foglalt egységáraink alapján a fenti építéshez szükségelt VIII. Asztalos,- lakatos,- mázoló munkákat K 56444 20 azaz ötvenhatezernégyzáznegyvennégy korona 20 fillérét [...] elkészíteni.

I./2. melléklet

MMÁL 9/77/25.

Panajoth Albert, marosvásárhelyi műlakatos ajánlata (Marosvásárhely, 1906. július 21.)

A Maros Vásárhelyi szab. kir. város új tanácsháznak építési tárgyalásában 5060/906 + még vmi tárgyalási hirdetmény alapján, van szerencsém, mint a rendkívüli építési +még vmi szerződési feltételeket ismerve is magamat teljesen alávetve az eredeti költségvetést kitöltve beterjeszteni mely korona 11,870 az az tizenegyezernyolcszázhetven K. Összegért a lakatos munkát elvállalni hajlanó vagyok.

Mínthogy fenti összegnek meglelő 5% bánatpénz a városi pénztárnál elhelyezve, nyugtáját mellékelve, kérem a nagy becsű tanácsot, hogy engem a szóban forgó munka kivitelével megkérni méltóztassék, mivel előre is pontos, szakszerű, csinos és a rajzoknak hiven megfelelően kivitelről biztosítva magamat szives figyelmükbe ajánlva, maradtam alázatos tisztelettel.

I./5. melléklet

MMÁL 9/77/300.

Pap Zsigmond és Koo/ós Viktor marosvásárhelyi lakatos társvállalkozók ajánlata a lakatos munkákra (Marosvásárhely, 1906. július 21.)

Mi alolírottak, ezennel ajánlatot teszünk Maros-Vásárhely szab. kir. város tanácsának folyó évi 5060/1906 szám alatt kelt versenytárgyalási hirdetmény alapján, Maros-Vásárhely szab. kir. város közönsége által építendő tanácsház lakatos munkáira, és kötelezzük magunkat a lakatos munka csoportot a mellékelt költségvetésben kitüntetett terjedelemben és egységáraink mellett 16,640 korona, az az tizenhatezerhatszáznegyven korona vállalati összegért a feltételeknek és költségvetésnek megfelelőleg pontosan a jó anyagok alkalmazása mellett elkészíteni. Ezen építkezésre vonatkozó általános és részletes feltételeket ismerjük, s az azok pontos megtartására magunkat ezennel kötelezzük. Bánatpénzül mellékelünk 850 korona, az az Nyolcszázötven korona készpénznek a városi pénztárnál történt letételét igazoló nyugtát.

II. Képmelléklet

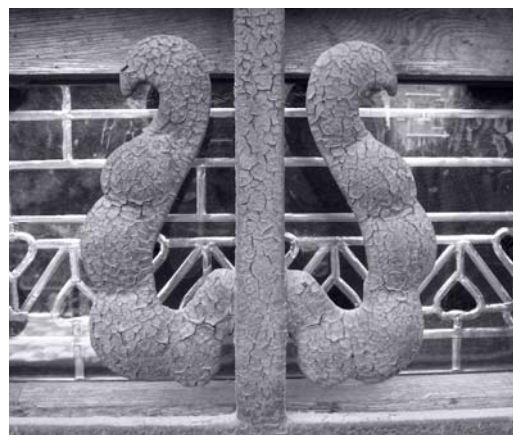
Rácsok

1. kép.

2. kép.

3. kép.

4. kép.

5. kép.

6. kép.

7. kép.

8. kép.

9. kép.

10. kép.

11. kép.

12. kép.

13. kép.

14. kép.

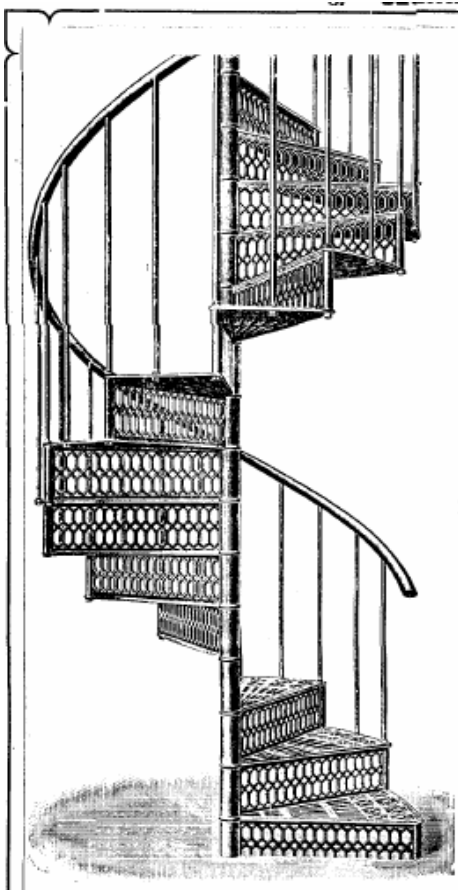
15. kép.

Vasgyár Szentkeresztbánya Eisenwerk

Folyosó-, sírkertés- és erkélyszájak. — Gang, Balkon, Grabgitter und Geländerstäbe.

Sz.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Nr.
	3.4	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	25
	Magasság centiméterben — Höhe in Centimeter										
	52	59	62	85	82	89 1/2	89	86	92	90	
	Darabrud méterenként — Stück Stäbe per Meter										
	7	6	6	5	5	5	6	4	6	7	
	Arak meggyezés szerint. — Preise nach Uebereinkommen.										
	Jegyzet: Kéziratok a szilakt körülhálly 1/2 magyarázat. — Die Zeichnungen zeigen die Stäbe in 1/2 der natürlichen Grösse.										

16. kép.

17. kép.

18. kép.

Vasajtók

19. kép.

20. kép.

Zárak, kilincsek

21. kép.

22. kép.

23. kép.

24. kép.

25. kép.

26. kép.

27. kép.

Felszerelési és más dekoratív tárgyak

